

ระบอบประชาธิปไตยกับผลต่อการกำหนด นโยบายสาธารณะ

Democracy and Its Impact on Public Policy - Making Process

ธนพันธ์ ไส้ประกอบทรัพย์*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างประชาธิปไตยกับการกำหนดนโยบายสาธารณะ นักรัฐศาสตร์ได้แย้งว่า ระบอบประชาธิปไตยไม่ได้มีผลกระทบโดยตรงต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ แต่ลักษณะของระบอบประชาธิปไตยนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะที่เอื้อต่อการขยายตัวของงบประมาณด้านสังคม นักรัฐศาสตร์จึงให้ความสำคัญกับอิทธิพลของโครงสร้างและสถาบันทางการเมืองของระบอบประชาธิปไตยต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ สถาบันทางการเมืองที่เน้นหลักประกันในสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายสาธารณะมักจะนำไปสู่การขยายตัวของเศรษฐกิจภาครัฐ ซึ่งหมายถึงการขยายตัวของโครงการด้านสวัสดิการสังคม

คำสำคัญ: ประชาธิปไตย, นโยบายสาธารณะ

* นักศึกษาระดับปริญญาโท สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Abstract

This article is aimed to examine the relation between democratic system and policy-making process. Political scientists argue that democracy does not directly affect policy-making process. Nonetheless, the characteristics of democratic regime contribute to growth of budget in social welfare programs. Political scientists are thus likely to emphasize their studies on the influence of democratic institutions on policy-making process. Democratic institutions which guarantee private property rights and popular participation in policy-making process are likely to facilitate the growth of public economy which refers to the expansion of social welfare programs.

Keywords: Democracy, Policy Making Process

บทนำ

ระบอบการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่อธิบายความแตกต่างของผลผลิตทางการเมือง (Political Outcome) เช่น งบประมาณ นโยบายสาธารณะ สถาบันทางการเมืองกำหนดลักษณะของระบอบการเมืองว่า มีลักษณะเสรีเปิดกว้างทางการเมืองและเศรษฐกิจหรือปิดกั้นเสรีภาพทางการเมืองและผูกขาดการค้าไว้สำหรับกลุ่มอิทธิพลบางกลุ่มเท่านั้น John Booth and Patricia Bayer (1996, pp. 1205-1232) ซึ่งให้เห็นว่าระบอบการเมืองที่มีลักษณะกดขี่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองและเศรษฐกิจของประชาชน Daron Acemoglu and James Robinson (2002, pp. 1231-1294) ได้แย้งว่าระบอบการเมืองแบบเผด็จการเป็นอุปสรรคต่อการขยายตัวทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนาเพราะมีช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยมากเกินไป

ระบอบการเมืองมีผลกระทบต่อนโยบายสาธารณะในแง่ของการตัดสินใจโยกย้ายทรัพยากรสาธารณะ (งบประมาณ) ไปสู่กลุ่มและองค์กรทางสังคมต่างๆ ระบอบการเมืองที่แตกต่างกันมีผลต่อทิศทางและระดับการกระจายงบประมาณ

และความเติบโตของโครงการที่รัฐบาลดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาล รัฐบาล
ในระบบเบ็ดเตล็ดการย่อมตัดสินใจที่จะกระจายงบประมาณแตกต่างจากรัฐบาลใน
ระบบประชาธิปไตย

1. มิติของทิศทางการกระจายงบประมาณ: ทิศทางการกระจายงบ
ประมาณในระบบเบ็ดเตล็ดการจะต่างจากระบบประชาธิปไตย โดยขึ้นอยู่กับกลุ่ม
ทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อเสถียรภาพทางการเมือง ทิศทางการกระจายงบประมาณ
ในรัฐบาลเบ็ดเตล็ดการเป็นแนวตั้งกล่าวคือ ผู้นำเบ็ดเตล็ดการจะกระจายงบประมาณให้
กลุ่มอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ผูกขาดที่มีอิทธิพลต่อเสถียรภาพทางการเมือง
ในขณะที่ทิศทางการกระจายงบประมาณในรัฐบาลประชาธิปไตยเป็นแนวราบ
กล่าวคือ ผู้นำรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งจะกระจายงบประมาณให้กับกลุ่ม
ผู้มีรายได้น้อย เช่น กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มสหภาพแรงงานที่มีอิทธิพลต่อผู้มีสิทธิ
ออกเสียงเลือกตั้ง

2. มิติของระดับการกระจายงบประมาณ: ระดับการกระจาย
งบประมาณค่อนข้างต่ำในรัฐบาลในระบบเบ็ดเตล็ดการในขณะที่ระดับการกระจาย
งบประมาณค่อนข้างสูงในรัฐบาลในระบบประชาธิปไตย

3. มิติความเติบโตของโครงการด้านสังคมรัฐบาล: รัฐบาลเบ็ดเตล็ดการ
มักจะดำเนินโครงการระยะสั้นที่เปิดโอกาสให้กลุ่มอิทธิพลได้มีโอกาสแสวงหา
ค่าเช่า ในขณะที่รัฐบาลประชาธิปไตยมักจะดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับ
นโยบายสังคมระยะยาว

บทความนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองกับการ
กำหนดนโยบายสาธารณะและการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการกำหนดและ
การดำเนินนโยบายสาธารณะ การกำหนดและการดำเนินนโยบายสาธารณะของ
รัฐบาลเบ็ดเตล็ดการกับรัฐบาลประชาธิปไตยมีความแตกต่างกันอย่างมากทั้งในมิติ
ของจำนวนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการกำหนดนโยบายสาธารณะและมิติของผู้ที่จะ
ได้รับผลกระทบจากการดำเนินนโยบายสาธารณะ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผล
กระทบของระบบการเมืองกับขนาดของระบบเศรษฐกิจภาครัฐ (Public Economy)
ซึ่งหมายถึงการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงการสวัสดิการสังคมและ

โครงสร้างพื้นฐานมักจะเน้นมิติทางการเมือง เช่น บทบาทของผู้นำทางการเมือง (Charles Boix, 2003) ผู้มีสิทธิออกเสียง (Allan Meltzer and Scott Richard, 1981, pp. 914-927) กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มกดดัน (James McGuire, 2010) อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านี้กระตุ้นให้เราเห็นถึงนัยยะสองประการที่เกี่ยวกับระบอบการเมืองและการกำหนดและการดำเนินนโยบายสาธารณะ

ประการแรก ระบอบการเมือง (โดยตัวของระบอบเอง) ไม่ได้มีผลกระทบโดยตรงต่อนโยบายสาธารณะ แต่ระบอบการเมืองกระตุ้นหรือปิดกั้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holders) เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและดำเนินนโยบายสาธารณะเพราะระบอบเป็นเสมือนกฎของเกม (Rules of Game) หรือข้อจำกัด (Constraints) ซึ่งสมาชิกในสังคมตกลงร่วมเพื่อกำหนดปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในสังคม (Douglass North, 1991) ระบอบการเมืองถูกออกแบบมาเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้นำทางการเมืองในยุคปัจจุบันที่จะเห็นสังคมวิวัฒนาการไปในทางที่ตนอยากเห็น ตัวอย่างเช่น Robert Putnam (1993) มองว่า ระบอบการเมืองที่กระตุ้นให้กลุ่มองค์กรในสังคมมีส่วนร่วมสามารถกระตุ้นให้ผู้จัดทำนโยบายแสวงหาความร่วมมือ (Cooperation) และการมีส่วนร่วม (Participation) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ถ้าระบอบการเมืองหนุนให้ผู้จัดทำนโยบายได้มีทางเลือกเชิงนโยบายหลายทาง ความเป็นไปได้ที่รัฐบาลจะตอบสนองและแก้ไขปัญหาให้ประชาชนก็มีสูง

ประการที่สอง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของระบอบการเมืองแล้ว การกำหนดและดำเนินนโยบายสาธารณะมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนไป แต่อัตราของการเปลี่ยนแปลงของการกำหนดและการดำเนินนโยบายสาธารณะในแต่ละสังคมมีความแตกต่างกันอยู่กับลักษณะของระบอบการเมืองกับตัวละครที่มีส่วนได้ส่วนเสีย

ส่วนที่สองทบทวนงานวิจัยของ Alan Meltzer and Scott Richard (1981) Charles Boix (2003) และ James McGuire (2010) เพื่อแสดงให้เห็นพัฒนาการของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับระบอบประชาธิปไตยกับการเติบโตของงบประมาณภาครัฐ ส่วนที่สามแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างระบอบการเมืองกับการพัฒนาเศรษฐกิจ งานของ James Robinson (2006, pp. 503-527)

ชี้ให้เห็นว่าระบอบประชาธิปไตยไม่ได้มีผลกระทบอย่างมีนัยยะสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเชิงสถาบันของแต่ละสังคมมากกว่า อย่างไรก็ตาม ยังมีนักรัฐศาสตร์บางคนที่ยังเชื่อว่าระบอบการเมืองกับการพัฒนาเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กัน ส่วนที่สับสนความสัมพันธ์ระหว่างระบอบประชาธิปไตยกับการกำหนดนโยบายสาธารณะ

ระบอบประชาธิปไตยกับการเติบโตของเศรษฐกิจภาครัฐ

นักรัฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์ให้ความสนใจเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อระดับการเติบโตของระบบเศรษฐกิจภาครัฐ (Public Economy) นักวิชาการเชื่อว่าความต้องการของปัจเจกบุคคลมีผลกระทบต่อการกระจายงบประมาณของรัฐบาล หากประชาชนมีข้อมูลที่ดีและมีโอกาสหรือช่องทางในการแสดงออกหรือมีส่วนร่วมทางการเมือง ขนาดของงบประมาณจะเติบโตมากขึ้น ในการศึกษาเรื่องผลกระทบของพฤติกรรมของผู้เลือกตั้งต่อการตัดสินใจของพรรคการเมืองและรัฐบาล Anthony Downs (1957) เชื่อว่าปัจจัยที่นำไปสู่การขยายตัวของงบประมาณภาครัฐคือการขาดข้อมูล (Information) ที่ชัดเจนในการเลือกตั้ง เนื่องจากไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนว่าผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ตรงกลาง (Median Voters) ซึ่งมีขนาดใหญ่มีขนาดเท่าใด พรรคการเมืองมักจะสัญญาที่จะเพิ่มงบประมาณด้านสวัสดิการสังคมเพื่อเอาใจกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงที่อยู่ตรงกลาง ในขณะเดียวกัน กลุ่ม Median Voters มักจะส่งสัญญาณให้พรรคการเมืองหรือตัวแทนพรรค (Candidates) รู้ว่าตนต้องการการอุดหนุนจากรัฐเพราะเชื่อว่าผู้มีสิทธิออกเสียงคนอื่นน่าจะมีความต้องการเดียวกัน ดังนั้นพรรคการเมืองจึงมักจะเสนอแผนการหาเสียง (Policy Platform) ที่ขยายการกระจายงบประมาณให้มากที่สุด

ในขณะเดียวกัน นักวิชาการบางคนได้แย้งว่าขนาดของระบบเศรษฐกิจภาครัฐขยายตัวเพราะระบอบประชาธิปไตยเปิดโอกาสให้กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มกดดันหลายกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายทั้งในมิติที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ David Cameron (1978, pp. 1243-1261) ได้แย้ง

ว่าขนาดของงบประมาณที่เพิ่มสูงขึ้นมาจากความต้องการของกลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มกดดันที่ต้องการการอุดหนุนและการช่วยเหลือทางการเงินจากภาครัฐ เพื่อคุ้มครองกลุ่มตนจากผลกระทบของภาวะความผันผวนของเศรษฐกิจโลก (Global Fluctuation) ซึ่งตรงนี้จะคล้ายคลึงกับผลการศึกษาของ Charles Boix (2003, p. 185) ซึ่งพบว่า การเปิดกว้างทางการค้า (Trade Openness) นำไปสู่การเติบโตของงบประมาณภาครัฐ หมายความว่า ยิ่งรัฐบาลประชาธิปไตย เปิดกว้างทางการค้า (ซึ่งมีความเป็นไปได้มากกว่ารัฐบาลเผด็จการซึ่งมักจะ ถูกบอยคอตจากประชาคมระหว่างประเทศ) มากเท่าไร รัฐบาลยิ่งต้องเพิ่ม งบประมาณมากขึ้นเท่านั้น แนวคิดของ David Cameron สอดคล้องกับสมมติฐาน Hans Binswanger และ Klaus Deininger (1997, pp. 1958-2005) ซึ่งมองว่า ระบอบประชาธิปไตยในประเทศกำลังพัฒนาเปิดโอกาสกลุ่มเกษตรกรและกลุ่ม อุตสาหกรรมเกษตรกรได้ลobbey เพื่อให้รัฐบาลเปลี่ยนจากการกดและควบคุมภาค การเกษตรมาเป็นอุดหนุนให้ภาคการเกษตร

Allan Meltzer และ Scott Richard (1981) ได้แย้งต่างจากงานอื่น ว่าการเพิ่มขึ้นของงบประมาณภาครัฐเป็นความต้องการของผู้มีสิทธิออกเสียง (โดยเฉพาะผู้มีสิทธิออกเสียงที่มีรายได้น้อยกว่าเส้นรายได้เฉลี่ย) ที่ต้องการให้ รัฐบาลเพิ่มงบประมาณเพื่อเพิ่มรายได้ของตน Allan Meltzer และ Scott Richard เชื่อว่าผู้มีสิทธิออกเสียงไม่ได้ลงคะแนนแบบไม่มีเป้าหมาย (Myopic) แต่จงใจ ส่งสัญญาณให้ตัวแทนพรรคและพรรคการเมืองจัดทำแผนนโยบายที่ขยาย งบประมาณไปสู่กลุ่มของตนให้มากที่สุดเพราะระบบการเลือกตั้งให้สิทธิตน ในการกดดันผู้สมัครและพรรคหรืออีกนัยหนึ่งผู้มีสิทธิออกเสียงมีความเป็นเหตุ เป็นผล (Rational Voters)

“ประการแรก ผู้มีสิทธิออกเสียงไม่ได้รับผลกระทบจาก “ภาคลวงตา ทางการคลัง (Fiscal Illusion)” และไม่ได้ไม่มีเป้าหมาย (Myopic) พวกเขารู้ว่า รัฐบาลต้องตั้งทรัพยากรเพื่อที่จะดำเนินการกระจายทรัพยากรกลับ (Redistribution) ประการที่สอง เรา (ในที่นี้หมายถึง Meltzer และ Richard) สนใจในสาเหตุของ ผู้มีสิทธิออกเสียงในความต้องการการกระจายทรัพยากรกลับและการเพิกเฉย สินค้าสาธารณะ (Public Goods) ที่รัฐจัดให้ (Peltzman, 1979) ประการที่สาม

เรายังคงสนใจในแนวคิดดั้งเดิมของ Alexis De Tocqueville ([1835] 1965) ผู้ซึ่งมองว่าขนาดของภาครัฐ (ซึ่งวัดได้โดยภาษีและการใช้จ่าย) กับสองปัจจัยคือการขยายตัวของฐานผู้มีสิทธิออกเสียงกับการกระจายความมั่งคั่งทรัพย์สิน (Property)”

ดังนั้น หากระบอบประชาธิปไตยมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่มีการขยายสิทธิการเลือกตั้ง (Enfranchisement) ออกไปมากขึ้น รัฐบาลจำเป็นต้องขยายงบประมาณมากขึ้นเพราะ ประการแรก ฐานของผู้มีสิทธิเลือกตั้งขยายตัว ซึ่งอาจรวมถึงกลุ่มคนในสังคมระดับต่างๆ ที่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล เช่น ต่างดาว กลุ่มคนเหล่านี้กลายเป็นกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงที่มีบทบาทสำคัญ (Decisive Voters) ประการที่สอง มีความเป็นไปได้สูงที่จำนวนผู้มีสิทธิออกเสียงที่เพิ่มขึ้นจะอยู่ในกลุ่มที่ Allan Meltzer และ Scott Richard เรียกว่า “กลุ่มผู้มีรายได้ต่ำกว่าเส้นรายได้เฉลี่ย (Mean Income Line)” กลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงเหล่านี้มีความต้องการที่จะให้รัฐบาลอุดหนุนตนเพราะรายได้ต่ำ ความช่วยเหลือจากรัฐในรูปแบบของเงินช่วยเหลือเป็นส่วนประกอบสำคัญของรายได้ตนเอง ความต้องการทางการคลัง (Fiscal Need) ของกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงกลุ่มนี้มีอยู่สองประการ

1. ต้องการให้รัฐบาลใช้อัตราภาษีแบบก้าวหน้า (Progressive Tax Rate) ซึ่งขึ้นไปตามรายได้ของผู้จ่ายภาษี (Tax Payers)

2. ต้องการให้รัฐบาลโยกย้าย (Transfer) ทรัพยากรจากภาคเศรษฐกิจอื่นที่มีผลิตภาพ (Productivity) ต่ำกว่าเพื่อมาอุดหนุนภาคการผลิตของตน

ในทัศนะของ Allan Meltzer และ Scott Richard กลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงที่มีรายได้ต่ำต้องการให้รัฐบาลอุดหนุนตน เพื่อให้รายได้ของตนเพิ่มขึ้นเนื่องจากรายได้ส่วนหนึ่งของกลุ่มคนทางสังคมเหล่านี้มาจากการช่วยเหลือของรัฐ ตัวอย่างในปัจจุบันที่ชัดเจนคือ ชาวนาในประเทศไทย รายได้หลักของชาวนาคือการขายข้าวเปลือก ดังนั้น รายได้ของชาวนาไทยขึ้นอยู่กับโครงการรับจำนำข้าวเปลือกที่รัฐบาลดำเนินการอยู่ กลุ่มคนทางสังคมเหล่านี้มักจะเลือกการขึ้นอัตราภาษี

“ผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่ตัดสินใจแล้ว (Decisive Voter) เลือกอัตราภาษีที่ช่วยขยายผลประโยชน์หรืออรรถประโยชน์ของเขา (Utility) ในการตัดสินใจของผู้มีสิทธิออกเสียง เขาตระหนักอยู่เสมอว่าทางเลือกของเขามีผลกระทบต่อการตัดสินใจ

ใจของผู้อื่นในเรื่องการทำงานและการบริโภค การเพิ่มขึ้นของอัตราภาษีส่งผลสองประการ แต่ละหนึ่งดอลลาร์ของรายได้ของปัจเจกชนจะช่วยเพิ่มรายได้ให้กับรัฐ แต่รายได้ของปัจเจกบุคคลจะลดลงในความเป็นจริงเพราะภาษีที่เพิ่มขึ้น ทุกคนเลือกการสันตนาการและผู้คนเลือกที่จะอยู่รอดด้วยการพึ่งการกระจายทรัพยากรกลับของภาครัฐ" (Allan Meltzer and Scott Richard, 1981, p. 920)

การเปลี่ยนแปลงของระบบการเลือกตั้งซึ่งได้แก่ การขยายตัวของฐานผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (Enfranchisement) และการยอมรับในสิทธิทางการเมือง (Inclusive Politics) ทำให้รัฐบาลสามารถจัดเก็บรายได้เพิ่มขึ้นจากการขยายฐานภาษีและการเพิ่มอัตราภาษีทั้งบุคคล (Income Tax) และนิติบุคคล (Corporate Tax) แต่ข้อเสียคือการใช้จ่ายงบประมาณเพิ่มขึ้นและการลงทุนจากต่างประเทศลดลง เพราะปัจเจกบุคคลและนิติบุคคลไม่มีแรงจูงใจที่จะลงทุนเพิ่มขึ้นเนื่องจากอัตราภาษีที่สูงขึ้น

การทดสอบเชิงประจักษ์ของ Charles Boix (2003, p. 185) สอดคล้องกับทฤษฎีของ Allan Meltzer และ Scott Richard, Charles Boix ตรวจสอบผลกระทบของระบอบการเมืองต่อขนาดของระบบเศรษฐกิจภาครัฐ Charles Boix ได้แย้งดังนี้

"ภายใต้ระบอบเผด็จการซึ่งผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งส่วนใหญ่ (A Substantial Part of the Electorate) ไม่ได้มีส่วนในกระบวนการตัดสินใจนโยบาย (Decision-Making Process) ขนาดของเศรษฐกิจภาครัฐจะเล็ก ในทางตรงกันข้าม หลังจากการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยซึ่งตำแหน่งในระบบเศรษฐกิจของกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงยังไม่ได้ตัดสินใจ (Median Voter) จะมีแนวโน้มเป็นกลุ่มคนที่มียาได้น้อย (The Lower Side of the Income Distribution) ระดับของอัตราภาษีและการใช้จ่ายของภาครัฐควรจะสูงขึ้นตามตัวแบบ Optimal Taxation"

Charles Boix ใช้ 1) สัดส่วนของรายจ่ายรวมของรัฐบาลต่อผลผลิตมวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product: GDP) 2) สัดส่วนของรายจ่ายภาครัฐที่ไม่รวมรายจ่ายด้านความมั่นคงต่อผลผลิตมวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product: GDP) 3) สัดส่วนของการอุดหนุนต่อผลผลิตมวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product: GDP) 4) สัดส่วนของเงินเดือนและค่า

จ้างภาครัฐต่อผลผลิตมวลรวมประชาชาติ (Gross Domestic Product: GDP) วัดขนาดของระบบเศรษฐกิจภาครัฐ ส่วนตัวแปรอธิสระ Charles Boix ใช้การเปิดเสรีทางการค้า ระบอบประชาธิปไตย การลงคะแนนเสียง เป็นตัวแปรอิสระและควบคุมด้วยปัจจัยสภาพเศรษฐกิจ Charles Boix พบว่า เมื่ออัตราการลงคะแนนเสียง (Vote Turnout) สูงขึ้น สัดส่วนของรายจ่ายภาครัฐทุกประเภทเพิ่มสูงขึ้น (ดูผลการศึกษาใน Carles Boix. p. 185, 192, 195, 197, and 201) อย่างไรก็ตามระบอบประชาธิปไตยในตัวของมันเองไม่ได้มีผลกระทบอย่างมีนัยยะสำคัญต่อรายจ่ายภาครัฐ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยเป็นเสมือนเครื่องมือที่กระตุ้นให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

งานของ James McGuire (2010) สะท้อนให้เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยไม่ได้มีผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงของนโยบายสาธารณสุขในเอเชียและละตินอเมริกา แต่ระบอบประชาธิปไตยสร้างแรงจูงใจให้ผู้นำรัฐบาลที่มาจากกาเลือกตั้งดำเนินนโยบายสาธารณสุขและขยายขนาดของโครงการอย่างต่อเนื่อง

“แม้ว่าจะไม่ได้มีผลกระทบโดยตรง แต่ประเภทของระบอบการเมืองกระทบอัตราการตายของประเทศนั้นๆ ผ่านนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการบริการสาธารณะขั้นพื้นฐาน (The Delivery of Basic Services) ให้กับประชาชนที่มีความเสี่ยงในสุขภาพ ประชาธิปไตยสามารถมีผลกระทบต่อการนำงบประมาณด้านสวัสดิการสังคม (The Utilization of Publicly Funded or Publicly Provided Social Services) โดยการเปลี่ยนแรงจูงใจด้านการเลือกตั้ง (By Changing Electoral Incentives) การขยายสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (By Enhancing Freedom of Expression) การขยายเสรีภาพในการรวมตัวของประชาชน (By Broadening Freedom of Association and Assembly) หรือการชี้แนะให้เห็นถึงบทบาทที่เหมาะสมของรัฐในการให้การสนับสนุนทางการเงินและการบริการสาธารณะด้านสังคม (By Shaping Citizen Expectations about the Proper Role for the State in Financing or Delivering Social Services)” James McGuire (2010)

James McGuire ได้แย้งว่า ระบอบประชาธิปไตยกระตุ้นเพิ่มงบประมาณรายจ่ายและการบริการด้านสาธารณสุขซึ่งความสูญเสียทางสาธารณสุขอันได้แก่ 1) อัตราการตายของเด็ก 2) สุขภาพบิด 3) การควบคุมโรค 4) อัตราการเจ็บป่วยของมารดา ในการศึกษาเชิงปริมาณ James McGuire พบว่า รัฐบาลที่มาจากระบอบประชาธิปไตยมักจะใช้งบประมาณด้านการสาธารณสุขสูงกว่ารัฐบาลเผด็จการ การใช้งบประมาณมีผลต่อการลดอัตราความสูญเสียด้านสาธารณสุขมูลฐานได้ ในกรณีศึกษาประเทศไทย James McGuire ค้นพบลักษณะสำคัญสามประการ

1. โครงการสาธารณสุขในไทยริเริ่มในช่วงปี ค.ศ. 1960 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลทหารปกครองประเทศ โครงการสาธารณสุขเหล่านี้ไม่ได้รับงบประมาณมากนักแต่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ

2. โครงการสาธารณสุขไม่ได้มีการขยายตัวมากนักในช่วงปี ค.ศ. 1970 ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเป็นช่วงที่ความผันผวนทางการเมืองมีสูงเนื่องจากความไม่สงบเรียบร้อยภายใน อย่างไรก็ตาม กลุ่มองค์กรเอกชนและกลุ่มวิชาชีพที่เกี่ยวข้องเริ่มมีบทบาทในการเคลื่อนไหวให้รัฐบาลใส่ใจในโครงการมากขึ้น

3. โครงการสาธารณสุขเริ่มกลับมาขยายตัวอีกครั้งในช่วงปี ค.ศ. 1980-1990 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากเผด็จการทหารสู่ประชาธิปไตย

สิ่งที่ James McGuire กำลังชี้ให้เห็นก็คือ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตย (Democratization) โครงการสาธารณสุขพื้นฐานได้รับการดำเนินการต่อเนื่องในช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย โดยรัฐบาลที่มาจากกาเลือกตั้งเพิ่มงบประมาณดำเนินงานด้านสาธารณสุข ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แสดงความคิดเห็นพูดคุยและวิพากษ์วิจารณ์นโยบายของรัฐอย่างต่อเนื่องโดยไม่มีการคุกคามที่โหดร้ายจากรัฐบาล การเปิดโอกาสให้กลุ่มทางสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำนโยบาย ในทัศนะของ James McGuire การเปลี่ยนผ่านไปสู่การเป็นประชาธิปไตยนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายสาธารณสุขทั้งในแง่ของงบประมาณและการดำเนินโครงการ

ระบอบการเมืองกับการพัฒนาเศรษฐกิจ

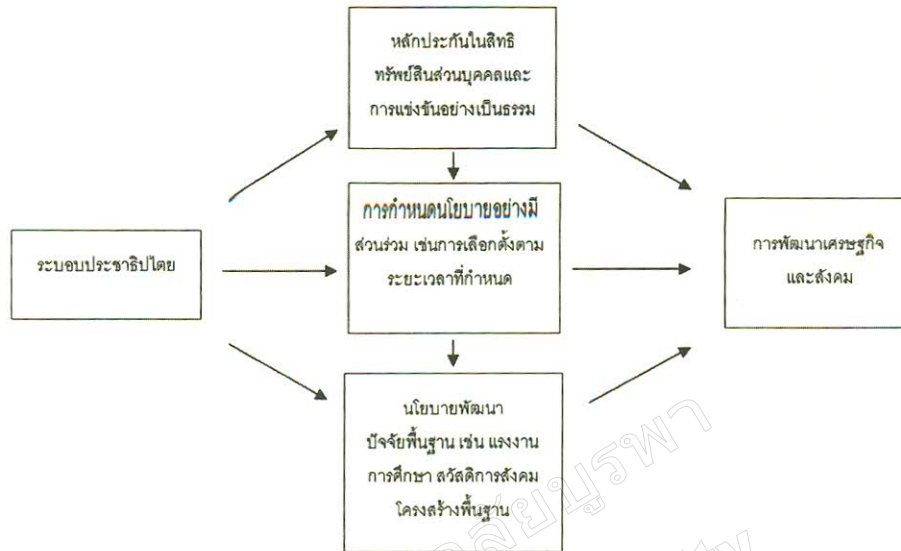
ระบอบทางการเมืองมีผลกระทบต่อการกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจ ระบอบทางการเมืองอาจจะกระตุ้นหรือเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ระบอบการเมืองแบบเผด็จการมีแนวโน้มที่จะเป็นอุปสรรคต่อการขยายตัวของ การลงทุนภาครัฐและเอกชนเนื่องจากรัฐบาลเผด็จการมักไม่คำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคลในทรัพย์สิน (Private Property Rights) การกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Daron Acemoglu and James Robinson, 2002) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและ การกระตุ้นเจริญเติบโตงบประมาณของการบริการสาธารณสุข การศึกษา และ การพัฒนาแรงงานในประเทศประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้วมีขนาดสูงกว่าประเทศ ประชาธิปไตยที่กำลังพัฒนาและประเทศที่ปกครองด้วยระบอบเผด็จการ เมื่อรัฐบาลไม่ใส่ใจที่จะพัฒนาปัจจัยพื้นฐานเหล่านี้ทุนเอกชนจะไม่มีแรงจูงใจที่จะ ลงทุนและถ่ายทอดเทคโนโลยีเนื่องจากต้องลงทุนโครงสร้างพื้นฐานสูงเกินไป อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่ารัฐบาลเผด็จการจะไม่สามารถพัฒนาเศรษฐกิจ ได้เทียบเท่าหรือดีกว่ารัฐบาลประชาธิปไตย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของระบอบ ทางการเมืองในสังคมนั้น ตัวอย่างเช่น เม็กซิโกถือเป็นประเทศประชาธิปไตย หากเปรียบเทียบกับจีนซึ่งปกครองโดยพรรคเดียว แต่อัตราการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจของจีนกลับทำได้ดีกว่าเม็กซิโก ในมิติความมั่นคงของรัฐบาล รัฐบาล จีนค่อนข้างมีความมั่นคงมากกว่ารัฐบาลเม็กซิโกจนสามารถดำเนินนโยบายได้ อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่รัฐบาลเม็กซิโกที่มาจากการเลือกตั้งกลับต้องประสบ ปัญหาเสถียรภาพทั้งจากฝ่ายค้าน กลุ่มกบฏ และกลุ่มค้ายาเสพติด อย่างไรก็ตาม คณะผู้บริหารของจีนไม่ได้มีลักษณะเผด็จการอย่างสมบูรณ์เพราะสภาประชาชน มีกำหนดเลือกคณะผู้บริหารชุดใหม่ในระยะเวลาที่สภากำหนดไว้ (7-8 ปี) นอกจากนี้ รัฐบาลจีนสร้างความมั่นใจว่าจะปกป้องเสรีภาพการลงทุนของ ผู้ประกอบการเอกชนโดยที่ไม่มีการยึดทรัพย์สินเป็นของรัฐ (Nationalization) ในขณะที่รัฐบาลเม็กซิโก (หรือรัฐบาลในละตินอเมริกา) มักจะเข้าไปแทรกแซง กิจการเอกชนเนื่องจากผู้นำทางการเมืองมีแนวคิดชาตินิยม

Adam Przeworski and Fernando Limongi (1993, pp. 51-69) ได้แย้งว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมักจะควบคู่ไปกับระบอบทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย ในทัศนะของ Adam Przeworski และ Fernando Limongi ประชาธิปไตยในตัวของมันเองไม่ได้สร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ลักษณะของระบอบบางประการในระบอบประชาธิปไตยที่เอื้อต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจ เพราะประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจผ่านกระบวนการการเลือกตั้ง (Adam Przeworski and Fernando Limongi, 1993, p. 60) การเลือกตั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้สรรหาผู้ที่มีความสามารถในการกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและปฏิบัติไม่สนับสนุนผู้นำทางการเมืองที่ทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ประการที่สอง ค่านิยมของระบอบประชาธิปไตยคือการเคารพในสิทธิของทรัพย์สินส่วนบุคคล (Private Property Rights) รัฐบาลประชาธิปไตยที่พัฒนาแล้วมักจะไม่แทรกแซงและยึดครองทรัพย์สินของผู้ประกอบการเอกชน (Expropriating) เอกชนมีแรงจูงใจที่จะขยายการลงทุนหากได้รับหลักประกันว่าตนมีเสรีภาพในการลงทุนและการเคลื่อนย้ายทุน การยึดกิจการของเอกชนของรัฐบาลประเทศกำลังพัฒนาอย่าง พม่า ซิมบับเว เกาหลีเหนือ ทำให้การค้าการลงทุนของประเทศชะงักงันเพราะไม่มีใครกล้าเข้าไปลงทุน ประการที่สาม ระบบการเลือกตั้งและการแข่งขันกระตุ้นให้นักการเมืองสัญญาที่จะกระตุ้นการขยายตัวของเศรษฐกิจภาครัฐ ตัวแทนและพรรคการเมืองมักจะสัญญาผู้มีสิทธิเลือกตั้ง (Electorate) ว่าจะเพิ่มโครงการสวัสดิการสังคม โครงการภาครัฐขยายตัวเมื่อโครงสร้างทางการเมืองมีความเป็นประชาธิปไตย และมีการแข่งขันทางการเมือง (การเลือกตั้ง) ที่ไม่สร้างภาวะไร้เสถียรภาพของระบอบการเมือง และเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม Adam Przeworski และ Fernando Limongi ไม่ได้สรุปว่าประเทศประชาธิปไตยจะต้องมีการเจริญเติบโตเสมอไป จนไม่สามารถที่จะเป็น "รัฐที่มีประสิทธิภาพ" เพราะไม่สามารถกระจายทรัพยากรได้อย่างทั่วถึง นโยบายของรัฐบาลที่มาจาก การเลือกตั้งบางรัฐบาลอาจเป็นอุปสรรคของการพัฒนาเศรษฐกิจเพราะนโยบายดังกล่าวมีลักษณะประชานิยมและอุดหนุนระยะสั้น ซึ่งไม่กระตุ้นการพัฒนากระบวนการผลิตและผลิตภาพของประเทศและยังเข้าไป

แทรกแซงตลาดสินค้าผ่านนโยบายควบคุมราคาสินค้า (Price Control) และนโยบายการตั้งกำแพงภาษีและการผูกขาด (เช่น การกำหนดโควต้า) ให้กับรัฐและกลุ่มทุนบางกลุ่ม นโยบายเช่นนี้ไม่ก่อให้เกิดการเจริญเติบโตอย่างแน่นอนของรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้งไม่สามรถกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพราะคำนึงเฉพาะความต้องการของผู้มีสิทธิออกเสียงที่มีรายได้น้อยซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงสำคัญแต่ต้องการอัตราภาษีสูงและนโยบายที่อุดหนุนอย่างฉับพลัน (Immediate Payoff Policy) (Allan H. Meltzer and Scott F. Richard, 1981) เช่น นโยบายที่เกี่ยวกับการจ้างงานสาธารณะ (Public Employment) ที่ไม่คำนึงถึงกลไกตลาด แทนที่จะแสวงหาจุดสมดุลระหว่างนโยบายอุดหนุนทางสังคมระยะสั้นกับนโยบายที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจระยะยาว ดังนั้น ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะยาวจึงแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางการเมืองของประเทศประชาธิปไตยเหล่านั้น ถ้ารัฐบาลเน้นนโยบายประชานิยมมากเกินไปก็อาจจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันได้เพราะนโยบายกระจายระยะสั้นอาจถูกนักการเมืองใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการสนับสนุนเฉพาะฐานเสียงของตนเอง (Stronghold Constituent) นโยบายประชาธิปไตยระยะสั้นอาจกระตุ้นการบริโภคในประเทศแต่จะเป็นอุปสรรคในการลงทุนสาธารณะในระยะยาว เช่น การพัฒนาทักษะแรงงานและโครงสร้างพื้นฐาน หลักประกันในสิทธิทรัพย์สินส่วนบุคคล การดำเนินนโยบายพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่นจึงเป็นคุณลักษณะที่ช่วยให้ระบอบประชาธิปไตยกระตุ้นการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจ

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบประชาธิปไตยกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

งานของ James Robinson (2006) แสดงให้เห็นถึงข้อถกเถียงที่ยังไม่สิ้นสุดว่าระบบประชาธิปไตยสามารถนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ James Robinson เน้นว่าระบบประชาธิปไตยจะยั่งยืนได้ขึ้นอยู่กับพันธะสัญญาที่น่าเชื่อถือ (Credible Commitment) ระหว่างผู้นำทางการเมืองกับประชาชน เพราะผู้นำทางการเมืองยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนและกลุ่มองค์กรทางสังคม ในขณะที่ประชาชนต้องสัญญาว่าเมื่อผู้นำทางการเมืองเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองแล้ว ประชาชนจะไม่ทำการปฏิวัติล้มล้างระบอบการเมืองอย่างรุนแรงและโหดเหี้ยม

หากระบอบการเมืองมี 1) หลักประกันสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล 2) เคารพสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง และ 3) ความเท่าเทียมกันในการแข่งขันทางการเมืองและเศรษฐกิจ การพัฒนาทางการเมืองและเศรษฐกิจก็มีความเป็นไปได้เนื่องจากประชาชน ฝ่ายค้าน และกลุ่มทุนจะหันมาเคารพในกฎระเบียบ

ซึ่งพวกเขาคาดหวังว่าสิทธิทางทรัพย์สินและเสรีภาพการแสดงความคิดเห็นได้รับการเคารพ ในทางตรงกันข้าม หากรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งไม่เคารพในหลักการเหล่านี้ โอกาสที่จะเกิดสภาวะไร้เสถียรภาพทางการเมืองมีสูงและการพัฒนาเศรษฐกิจชะงัก ตัวอย่างเช่น ความไร้เสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของชิลีในช่วงปี ค.ศ. 1970-1973 มาจากการที่รัฐบาลพรรคสังคมนิยมดำเนินนโยบายยึดกิจการเอกชนและผูกขาดทางการค้าจนทำให้ผู้นำทางธุรกิจและบริษัทข้ามชาติไม่พอใจการดำเนินนโยบายของภาครัฐ

สรุป

ระบอบการเมืองมีผลต่อการกำหนดและดำเนินนโยบายสาธารณะ โดยเฉพาะการจัดทำงบประมาณสำหรับโครงการสวัสดิการสังคม รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งมักจะขยายงบประมาณเพื่อการดำเนินนโยบายสวัสดิการสังคมมากกว่ารัฐบาลในระบอบเผด็จการเพราะผู้นำทางการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งมีแรงจูงใจที่จะเพิ่มงบประมาณเพื่อช่วยเหลือผู้มีสิทธิออกเสียงที่มีรายได้น้อยซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงที่สำคัญ ลักษณะที่ทำให้ระบอบประชาธิปไตยช่วยกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้แก่ 1) หลักประกันสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคล 2) เคารพสิทธิและเสรีภาพทางการเมือง และ 3) ความเท่าเทียมกันในการแข่งขันทางการเมืองและเศรษฐกิจ

นักรัฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์มองว่างบประมาณและโครงการพื้นฐานของภาครัฐในระบอบการเมืองแบบประชาธิปไตยจะมีขนาดใหญ่กว่างบประมาณและโครงการพื้นฐานของภาครัฐในระบอบการเมืองแบบเผด็จการ Anthony Downs (1957) มองว่าการเติบโตของงบประมาณด้านสวัสดิการสังคมในสังคมประชาธิปไตยตะวันตกมาจากความไม่รู้ว่าจะเสี่ยงที่มีจากกลุ่มผู้มีสิทธิที่ไม่สนับสนุนพรรคการเมืองใด (Median Voters) มีขนาดเท่าใด ทำให้พรรคการเมืองต้องโฆษณาหาเสียงในการเพิ่มงบประมาณและโครงการสวัสดิการสังคมเพื่อดึงดูดกลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงที่อยู่ตรงกลางให้ได้มากที่สุด ลักษณะของรัฐบาลระบอบประชาธิปไตยเป็นเสมือนเวทีกลาง (Center Stage) ซึ่งเอื้อให้กลุ่ม

ผลประโยชน์หลากหลายกลุ่มได้เข้ามาต่อรองกับรัฐบาลเพื่อเพิ่มงบประมาณ ในโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มรายได้และปกป้องกลุ่มของตนจากภาวะ ความผันผวนของระบบเศรษฐกิจโลก David Cameron (1978, pp. 1243-1261) เชื่อว่างบประมาณด้านสวัสดิการสังคมในประเทศประชาธิปไตยตะวันตกเพิ่มใน อัตราที่สูงขึ้นเพราะกลุ่มกดดันอย่าง สหภาพแรงงาน สหพันธ์เกษตรกร สามารถ กดดันให้รัฐบาลและรัฐสภาเพิ่มงบประมาณเพื่อการอุดหนุนกลุ่มของตนได้ กล่าว อีกนัยหนึ่ง ยิ่งระบอบการเมืองกระตุ้นให้ประชาชนหรือกลุ่มและองค์กรทางสังคม ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายมากเท่าไร ขนาดของภาคสาธารณะ (Size of Public Sector) ซึ่งได้แก่ งบประมาณในด้านสวัสดิการสังคมยิ่งสูงขึ้น ซึ่งหมายถึงการดำเนินนโยบายเชิงอุดหนุนจะมีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ระบอบการเมืองอาจจะไม่มีผลกระทบต่อการกำหนด นโยบายสาธารณะหาก ตัวละครหลักอย่างเช่น กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มทุน กลุ่มกดดัน ตัดสินใจที่จะไม่ปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตั้งเอาไว้ การเปลี่ยนแปลงเชิง นโยบายในประเทศไทยหลายครั้งมาจากการตัดสินใจร่วมมือเพื่อกดดันภาครัฐ ให้กำหนดและดำเนินนโยบายตามความต้องการของกลุ่ม ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2540) มองว่าการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะของรัฐไทยจำเป็นต้องคำนึงถึง มิติความมั่นคง มิติการพัฒนา และมิติการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะมิติการมี ส่วนร่วม ผู้จัดทำนโยบายสาธารณะควรคำนึงถึงความต้องการของกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มกดดันในสังคมและนำความต้องการของกลุ่มต่างๆ มากำหนด นโยบายสาธารณะเพื่อให้เกิดความมั่นคงและเสถียรภาพของรัฐ ดังนั้นการ วิเคราะห์และตรวจสอบผลกระทบของบทบาทของกลุ่มผลประโยชน์ต่อนโยบาย สาธารณะจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง

รายการอ้างอิง

- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2540). *ไตรลักษณ์รัฐกับการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา และบริษัท สุ่มและบุตร จำกัด
- Acemoglu, D., & Robinson, J. (2002). Reversal of fortune: Geography and institutions in the making of the modern world income distribution. *Quarterly Journal of Economics*, 107(4), 1231-1294.
- Binswanger, H.P., & Deininger, K. (1997). Explaining Agricultural and Agrarian Policies in Developing Countries. *Journal of Economic Literature*, 35(4), 1958-2005.
- Boix, C. (2003). *Democracy and redistribution*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Booth, J., & Bayer, P. (1996). Repression, participation, and democratic norms in urban Central America. *American Journal of Political Science*, 40(2), 1205-1232.
- Cameron, D.R. (1978). The expansion of public economy: A comparative analysis. *American Political Science Review*, 72(4), 1243-1261.
- Downs, A. (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- McGuire, J. (2010). *Wealth, health, and democracy in East Asia and Latin America*. New York: Cambridge University Press.
- Meltzer, A. H., & Richard, S. F. (1981). A rational theory of the size of government. *Journal of Political Economy*, 89(5), 914-927.
- North, D. (1991). *Institutions, institutional change and economic performance*. New York: Cambridge University Press.
- Przeworski, A., & Limongi, F. (1993). Political regimes and economic growth. *Journal of Economic Perspectives*, 7(3), 51-69.

Putnam, R. (1993). *Making Democracy Work: Civic Engagement in Modern Democracy*. Princeton: Princeton University Press.

Robinson, J. A. (2006). Economic development and democracy. *Annual Review of Political Science*, 9(2006), 503-527.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

